

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТЫН ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

Хууль зүйн үндэслэл: Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлээр Улсын Их Хурлын онцгой бүрэн эрхийг тогтоохдоо тус зүйлийн 1 дэх хэсгийн 8 дахь заалтад “хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн биелэлтийг хянан шалгах;” эрхтэй гэж заасан.

Түүнчлэн Улсын Их Хурлаас 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу Үндсэн хуулийн Хорин наймдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Хуулийн биелэлтийг хангахтай холбоотой нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн тодорхой асуудлаар Улсын Их Хурлын нийт гишүүний дөрөвний нэгээс доошгүй нь хянан шалгах түр хороо байгуулах санал тавибал Улсын Их Хурал цөөнхийн төлөөллийг оролцуулан уг хороог...” байгуулах замаар хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангах эрх зүйн үндсийг тогтоосон.

Мөн Улсын Их Хурлын 2020 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдөр баталсан “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх, түүнтэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” 02 дугаар тогтоолын хавсралтаар “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хуваарь”-ийн 1.3.4-т “Хянан шалгах түр хороог хуулиар тусгайлан тогтоосон эрх хэмжээний хүрээнд мэргэжлийн хараат бус шинжээч томилох, гэрч, шинжээчээс мэдүүлэг авах, нотлох баримт гаргуулах зэрэг арга хэрэгсэл ашиглан Засгийн газар, түүний байгууллага, албан тушаалтан хууль зөрчсөн эсэх, эрх мэдлээ урвуулан ашигласан эсэх, төсвийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулсан эсэх болон нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн тодорхой асуудлаар дүгнэлт гаргах, иргэдэд үнэн зөв, бодитой мэдээлэл хүргэх зорилгоор байгуулах, түр хорооноос гаргасан дүгнэлт шүүхэд үүрэг хүлээлгэхгүй байх зарчмыг хуульчлах,” гэсний хүрээнд Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль батлах хууль зүйн шаардлага үүссэн.

Практик хэрэгцээ, шаардлага: Өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсын хэмжээнд 581 хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа ч тэдгээрийн нийгэмд үзүүлж байгаа эерэг, сөрөг нөлөөлөл, тухайн хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотойгоор гарч байгаа хүндрэл бэрхшээл ямар түвшинд байгаа, цаашид тухайн хууль тогтоомжийг зохистой, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлох болон тэдгээрийг хэрэгжүүлэхээр Засгийн газраас батлан гаргасан хэм хэмжээний актууд хуульд нийцэж байгаа эсэхэд нэгдсэн хяналт тавих тогтолцоо хангалтгүй байсаар ирлээ.

Албан тушаалтнаас асуулгын хариуг 30 хоногт, асуултын хариуг 14 хоногт багтаан ирүүлэх үүрэгтэй боловч Улсын Их Хурлын гишүүнээс тавьсан асуулга, асуултад ирүүлсэн хариу шаардлага хангахгүй байх, хуульд заасан хугацаанд ирүүлэхгүй байх зөрчил байнга гардаг бөгөөд асуулт, асуулга тодорхой үр дүн, ач холбогдолтой хяналтын арга хэрэгсэл болж чадахгүй байна.

Түүнчлэн, хууль тогтоомжийг сурталчлахтай холбоотой Засгийн газрын үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг Улсын Их Хуралд танилцуулдаггүй, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, үндсэн чиглэл, Хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлийн хэрэгжилт болон улсын төсөв, мөнгөний бодлогын хэрэгжилтийг Улсын Их Хуралд ирүүлэхдээ хэрэгжүүлэхээр заасан зорилт, арга хэмжээг дутуу тайлагнах, төөрөгдүүлсэн мэдээлэл ирүүлэх, төлөвлөсөн зорилтуудын биелэлт хангалтгүй хэрэгжсэний шалтгаан нөхцөл тодорхойгүй байхаас гадна Улсын Их Хурлаас эдгээр мэдээлэлд хараат бус дүн шинжилгээ хийлгэх, хяналт тавих чадавхи сул байна. Улсын Их Хурлын Тамгын газрын холбогдох нэгжээс яамд, холбогдох газруудаас хяналт-шинжилгээ, үнэлгээнд шаардагдах тоо, мэдээллийг гаргуулан авахад хүндрэлтэй, мэдээллийн эх үүсвэрийг ирүүлэхгүй байх, хугацаа хоцроох, заавал албан бичиг шаардах зэрэг хүнд суртал байнга гардаг байна.

Иймд Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Ерөнхий сайд танхимаа бүрдүүлэх эрхээ дангаар эдэлж, Улсын Их Хурлын төсөв батлах бүрэн эрх хязгаарлагдсан зэргээс үүдэн эрх мэдэл хоорондын хяналт-тэнцлийг хангах, хууль тогтоолын биелэлтийг хангах Засгийн газрын үйл ажиллагаанд тавих Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын үр нөлөөг нэмэгдүүлж, хянан шалгах арга хэрэгсэл, үйл явцыг нарийвчлан зохицуулах, парламентын хяналт шалгалтад хянан шалгах чиг үүрэг бүхий хараат бус, бие даасан байгууллага, хөндлөнгийн шинжээч, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх, мэдээллийн хараат бус байдлыг сайжруулах, хараат бус, бодит мэдээлэлд тулгуурлах, авлига, ашиг сонирхол, хүнд суртлаас ангид, хариуцлагатай гүйцэтгэх засаглалыг бэхжүүлэх, төрийн албаны бүх шатанд хариуцлага, сахилгыг бэхжүүлэх практик хэрэгцээ, шаардлага үүссэн.

Дээр дурдсан хууль зүйн үндэслэл, практик хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулна.

Иймд Улсын Их Хурлын хяналт шалгалттай холбоотой дараах асуудлаар хуулийн зохицуулалт шаардлагатай болсон гэж үзэж байна. Үүнд:

- Засгийн газраас хуулийн биелэлтийг улс даяар зохион байгуулах Үндсэн хуулийн чиг үүргийнхээ хүрээнд хууль тогтоомжийг тайлбарлан таниулах /сурталчлах/ ажлаа Улсын Их Хуралд тогтмол тайлагнах механизм бүрдүүлэх;
- Монгол Улсыг хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөө болон урт, дунд хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт болон тэдгээрийг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн улсын төсөв, төсвийн гүйцэтгэлийг батлахдаа Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7-д нийцэж байгаа эсэх, тэдгээрийн хэрэгжилтийг хэлэлцэхдээ зорилго, зорилт, хүрэх үр дүнгийн хэдэн хувьд хүрсэн, хоорондын уялдаа холбоо хэрхэн хангагдаж байгааг тайлагнах тайлагналтын нэгдсэн систем бий болгох;
- Улсын Их Хурлаас хяналтын бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл, түүнийг хэрэгжүүлэх субъектууд, хяналт шалгалтын процессыг Улсын Их Хурлын хяналтын хэлбэр тус бүрээр зохицуулж, хариуцлагын механизмтай уялдуулах;
- Улсын Их Хурлаас байгуулагддаг, хараат бус хяналтын байгууллагуудыг чиг үүргийнх нь хүрээнд парламентын хяналтад татан оролцуулах, тэдгээрийн оролцооны үр дүнд түшиглэх эрх зүйн механизмыг бүрдүүлэх;

- Улсын Их Хурлыг хяналт шалгалтын бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь мэргэшсэн экспертүүд, хөндлөнгийн шинжээчид, төрийн бус байгууллага, олон нийтийг татан оролцуулах эрх зүйн механизмыг бүрдүүлэх;
- хууль тогтоомжийн хэрэгжилтээс үүдэн гарч байгаа үр дагаврын талаар хөндлөнгийн эх сурвалжаас мэдээлэл, баримт нотолгоо цуглуулах, сэдэвчилсэн хэлэлцүүлэг, нийтийн сонсгол зохион байгуулах зэрэг шүүмжлэлт мэдээллийн хяналтыг бий болгох;
- хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхой болгох, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, үнэн зөв, баримт нотолгоонд суурилсан мэдээллээр Улсын Их Хурлыг шуурхай хангах журмыг тогтоох;
- Улсын Их Хурлын түвшинд хяналт шалгалтыг зохион байгуулахтай холбоотой зохицуулалтыг тодорхой болгох, Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тайлагналын системийг бий болгох;
- Хянан шалгах түр хороо /мөрдөн шалгах түр хороо/-ны бүрэн эрх, үйл ажиллагааны журмыг Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн агуулгад нийцүүлэн нарийвчлан зохицуулах.

Хоёр.Хуулийн төслийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн төслийн зорилго нь хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн биелэлтийг хангах Засгийн газрын үйл ажиллагаанд хяналт тавих Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын бүрэн эрхийг үр нөлөөтэй хэрэгжүүлэхэд чиглэнэ. Хуулийн төсөл нь бүтцийн хувьд доор дурдсан долоон бүлэгтэй байна. Үүнд:

- Нийтлэг үндэслэл;
- Улсын Их Хурлын хяналтын арга хэрэгсэл, түүнийг хэрэгжүүлэх тогтолцоо;
- Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх:
 - нэгдүгээр дэд бүлэг: асуулт, асуулга;
 - хоёрдугаар дэд бүлэг: тайлан, мэдээлэл, илтгэл;
 - гуравдугаар дэд бүлэг: хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх;
- Төсвийн хяналт шалгалт;
- Хяналтын сонсгол;
- Хянан шалгах /мөрдөн шалгах/ түр хороо:
 - нэгдүгээр дэд бүлэг: хянан шалгах /мөрдөн шалгах/ түр хорооны эрх зүйн байдал;
 - хоёрдугаар дэд бүлэг: нотлох баримт;
 - гуравдугаар дэд бүлэг: хянан шалгах түр хорооны сонсгол;
 - дөрөвдүгээрдэд бүлэг: хянан шалгах түр хорооны хуралдаан, тайлан.
- Бусад.

Хуулийн төсөлд Монгол Улсын Их Хурлын хянан шалгах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл, хууль зүйн үр дагаварыг нарийвчлан тодорхойлох, мөн Улсын Их Хурлын хянан шалгах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхдээ төрийн аудитын байгууллага, Монголбанк, Үндэсний статистикийн хороо, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хүний эрхийн үндэсний комисс, Төрийн албаны зөвлөл зэрэг бие даасан, хараат бус

байгууллагад түшиглэн, тэдгээрийг хянан шалгах чиг үүргийнх нь хүрээнд татан оролцуулах, Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын явц, үр дүнг олон нийтэд ил тод, нээлттэй мэдээлэх зарчмыг бүрдүүлэх, хяналт шалгалт нь төлөвлөгөөт болон төлөвлөгөөт бус хэлбэртэй байх, хяналт шалгалтын арга хэрэгслийг Улсын Их Хурлын зохион байгуулалтын ямар хэлбэрээр хэрэгжүүлэхийг тус бүрт нь тодорхойлон заах, Улсын Их Хурлын хянан шалгах бүрэн эрхийг үр нөлөөтэй хэрэгжүүлэх хяналт шалгалтын нэгдсэн тогтолцоог хөгжүүлэх, хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, төрийн бодлогыг уялдаа холбоотой хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын төрөлжсөн мэдээллийн нэгдсэн сан бий болгох, гишүүний асуулт, асуулгыг ялгамжтай тодорхойлж, нарийвчлан зохицуулж, үр нөлөөг нь сайжруулах зорилгоор нэгдсэн хуралдааны үеэр чөлөөт мэтгэлцээн явуулах, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх зохицуулалтыг нарийвчлах, Байнгын, дэд, түр хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд хийх хяналт шалгалтыг нарийвчлах, төсвийн хяналтыг тасралтгүй байнгын үйл явц байх нөхцөлийг хангах, хяналтын сонсголын төрлийг тогтоож, журамлах болон нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн тодорхой асуудлаар хянан шалгах /мөрдөн шалгах/ түр хороо байгуулж, үйл ажиллагааг нь журамлан зохицуулахтай холбоотой харилцааг зохицуулахаар тусгана.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсч болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар

Хуулийн төсөлд шинээр байгууллага байгуулахтай холбоотой болон улсын төсвийн зардал нэмэгдүүлж, орлого бууруулахтай холбоотой зохицуулалтыг тусгахгүй.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн үзэл баримтлалд нийцүүлэн Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн төслийг хэлэлцэн баталснаар эдийн засаг, нийгмийн дараах эерэг үр дагавар бий болно. Үүнд:

- Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын нэгдмэл, цогц байдлыг хангах;
- Төсвийн хяналтыг хэрэгжүүлэх парламентын бүрэн эрх, хяналтын процедур болон чадавхи бүрдсэн байх;
- Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын бүх үйл ажиллагаанд хүний эрхийн хяналт хийгддэг байх;
- шаардлагатай тохиолдолд томилгооны эрх болон хуульд заасан хяналт шалгалтын арга хэлбэрүүдээр дамжуулан Засгийн газрын хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангуулах;
- Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтыг нийтийн эрх ашигт нийцсэн байдлаар илүү үр нөлөөтэй, нээлттэй явуулах байнгын тогтолцоо бүрдэх;
- Үндсэн хуулиар хуваарилсан төрийн эрх мэдэл хоорондын хяналт-тэнцэл хангагдаж, хууль тогтоомжийн чанар, хэрэгжилт сайжирснаар нийгэм, хууль зүйн эерэг үр дагавар бий болно гэж тооцож байна.

Дөрөв.Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн талаарх санал

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, холбогдох бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн боловсруулна.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн төсөл

боловсруулахтай холбоотойгоор Монгол Улсын Их Хурлын тухай, Нийтийн сонсголын тухай, Зөрчлийн тухай, Төсвийн тухай хууль зэрэг 19 хуульд холбогдох нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.

Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийг баталсны дараа хяналт шалгалтын мэдээллийн нэгдсэн сангийн журам, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх журам, аргачлалыг батлах бөгөөд уг аргачлалаар хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд үнэлгээ хийх шалгуур үзүүлэлтийг нарийвчлан тогтооно.

Хууль санаачлагч